

Oyun İçinde Sarki Ve Türküler

Songs Within Plays

Hasan ERKEK*

ÖZET

Tiyatro oyunları içinde, sik olmamakla birlikte, anlatisal sarki ve trklere de yer verildiği grlmektedir. Sarki ve türkülerin bir kısmi dogalari gereği ve sonucu olarak anlatisaldır. Oyun içinde yer verilen sarki ve trklerse, oyunun içerdĐi anlatılarla siki bir iliski içinde karsimiza çıkmaktadır. Sözkonusu bazi anlatisal sarki ve türküler, geçmiş hakkında bilgi verme, kisileri tanıtma gibi teknik islevleri yerine getirebilmektedir. Bunun yani sıra, bazi anlatisal sarki ve türkülerin oyuna akıcılık kattĐi, oyunu tatlandırarak ve zenginleştirerek eğlenceli kıldĐi, finalinde yer alarak oyunu etkili bitirdĐi, atmosfer yarattĐi ya da seyirciyi oyuna yabancılaştırdĐi, böylece oyunun estetik islevine katkıda bulunduğu gözlenmektedir. Ayrıca, oyunun anlamıyla karsit ya da kosut anlamlar içererek, oyunu derinleştirme, katmanlandırma gibi ideolojik islevleri yerine getiren sarki ve trklere de oyun içinde yer verildiği grlmektedir. Oyun içinde yer verilen sarki ve türküler, bu islevlerden birini gerçekleştirdikleri gibi birkaçını birden de gerçekleştirebilmektedirler. Oyun içinde yer verilen anlatisal sarki ve türkülerin islevlerinin saptanması, bir yazarlık tekniginin ortaya konması ve dramaturjik zlemelerde yararlanılması aılarından önem tasimaktadır.

ABSTRACT

Theatre plays, although not often, consist songs and ballads. Some songs and ballads, because of their nature and as a result of their nature are narrative. There is usually a close relationship between the story of the script and the songs and ballads used in the text. Some of these songs and ballads fulfill various technical functions such as informing the audiences about the past or introducing the characters. In addition to these technical functions, sometimes these songs and ballads would help the performance flow better and would bring a different taste and enrich the performance while making it

* Do.Dr., Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvary, Sahne Sanatları Blm, Oyunculuk Ana Sanat Dalı.

more entertaining. As some of these songs and ballads would take place at the finale act ending the performance strikingly, some would alienate spectators to the performance serving an aesthetic function for the performance while others would increase the layers in the performance and deepen the play by either opposing or agreeing with the theme of the play fulfilling an ideological function. Songs and ballads in a script may accomplish one or more of these functions. Thus it is invaluable to determine functions of narrative songs and ballads to help define a playwriting technique and to benefit from them for dramaturgical analysis.

Giris

Tiyatro oyunlari içinde anlatisal sarki ve türkölere yer verildiği ya da çeşitli anlatilarin (öykü, ani, fikra, masal vb.) sarki ve türkü biçiminde oyunlari içinde yer aldığı görölmektedir. Anlatisal sarki ve türkölere oyun içinde nasıl yer verildiği ve hangi işlevleri yerine getirdiği konusunun irdelenmesi, gerek dramaturjik çözümlemeleri açısından gerekse yeni yazilacak oyunlarda kullanılacak bilgi olması açısından önem tasimaktadır. Bu irdelemeye girirmeden önce sarki ve türkünün ne olduklari ve anlati ile nasıl bir iliski içinde bulduklari konusu üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Sarkilar

Sarki en genel anlamıyla, "tonlama değisiklikleriyle çeşitli duygular uyandıran uyumlu, ezgili insan sesleri dizisi" olarak tanımlanmaktadır."¹

Bir baska kaynakta aynı tanım baska sözlerle "çeşitli tonlamalarla değisik duygular uyandıran, uyumlu, melodik insan sesleri dizisi. Sözlü besteler."¹ biçiminde yer almaktadır.

¹*Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayinlari, 1983), s.1110.

Müzik Ansiklopedisinde, dünyanın birçok ülkesinde ve değişik tarihsel dönemlerde, müzik parçaları anlamında hep sarki sözcüğünün kullanılmış olduğu, bundan dolayı "sarki"nin bir terimlesmeden önce, toplumsal bir olgu ve bir kavram olduğu belirtilmektedir.²

Genel bir kavram ve terim olan "sarki"nin, "madrigal"leri, "arya"ları, "noel sarkıları"ni, "okul sarkıları"ni ve "popüler sarkılar"i kapsadığı belirtilmektedir.³

"Sarki"nin bu genel kavram olarak anlamının yani sıra, Türkçe'de ikinci bir anlamı vardır. "Türk müziginde ask üzerine söylenen, nakarati ve ara nagmesi olan parça"lara da sarki adı verilmektedir.⁴

Sarki sözcüğünün bu anlamıyla Türkçe'ye doğu anlamına gelen "sark"tan, dolayısıyla, "doğu"ya özgü olan, "sarki"den geldiği sanılmaktadır.⁵

Türküler

Türkü ise, "bir nazım biçimi ya da halk siirinin türlerinden biri"⁶olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımdan her halk siiri türünün türkü olmadığı, türkünün siirden öte ve daha geniş bir anlamı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Nitekim bir başka kaynakta "hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş kosuk"¹ olarak tanımı yukarıda verilen

¹Vural Sözer, *Müzik, Ansiklopedik Sözlük*, (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1996), s.671.

²*Müzik Ansiklopedisi*, Hazırlayan: Ahmet Say, (Ankara; Baskent Yayınevi-Sanem Matbaası,1985), Cilt 4, s.1152.

³*Müzik Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.1152

⁴*Türkçe Sözlük*, s.1110.

⁵*Müzik Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.1152.

⁶ *Müzik Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.1233.

anlami desteklemekle birlikte, halk ezgisini ayirici bir özellik olarak saymaktadır. Ama yine de yeterli bir tanımlamaya yetmemektedir.

"Türkü'nün öteki halk siirinden farki ezgisinden gelir. Örneğin kosma türündeki bir siir, türkü ezgisiyle söylenince türkü sayılır. Bu yüzden halk arasında ezgiyle söylenen bütün halk siirleri türkü olarak görülmüştür. Bu durum kesin bir türkü biçimi saptamayı ya da biçimden yola çıkarak türkü'yü öteki türlerden ayırmayı zorlastırmaktadır."²

Yine de, **Müzik Ansiklopedisi**nde türkü konusunda bir tanıma ulaşılmaya çalışılmakta ve türküyü " 'sözlü halk geleneğinde olusan, çağdan çağa ve bölgeden bölgeye içerik ve biçim degisikliklerine ugrayan, ama kural olarak her zaman bir ezgiye kosulmus olarak söylenen siirler' "³ biçiminde tanımlanmaktadır.

Türküler konusunda yapılan siniflamalar, onları biraz daha yakından tanıma olanagi yaratmaktadır. Konularına göre yapılan bir siniflandirmada, ask, ayrılık, doga, ölüm gibi konuları isleyen lirik türkülerden, yergi, taslama içerikli komik türkülerden, konusunu tarihten alan ve kahramanliklari isleyen anlati türkülerinden söz edilmektedir.⁴

Bu siniflandirma bazı türkülerin birer anlati olusturduklari konusunda bizi bilgilendirmektedir.

¹**Türkçe Sözlük**, s.1215.

²**Müzik Ansiklopedisi**, s.1233.

³**Müzik Ansiklopedisi**, Cilt 4, s.1233.

⁴Vural Sözer, A.g.e. s.716.

Bir baska kaynakta da, türküler usül ve yapılarının yani sıra, konularına göre de siniflandırilabilmekte, bir öyküsü olabilen ve bundan dolayı çalismamizi ilgilendiren, "ask türküleri", "kahramanlik türküleri", "acikli olaylari anlatan türküler", "komik olaylari anlatan türküler"den söz edilmektedir.¹

Olay anlatan, birilerinin basından geçen ya da birilerinin gerçeklestirdigi bu olaylari da, bir mekanda ve bir zaman akisi içinde öyküleyerek anlatan türküleri anlatisal türküler olarak adlandirabiliriz.

Benzer bir durum sarkilar için de geçerlidir. Sarki türlerine baktigimizda, bazi sarkilarin da anlatisal özellikler tasidigi anlasilmektedir.

Faruk Yener, **Müzik** adli yapitinda, genel anlamıyla ele aldigimizda türkü anlamina da gelebilecek, yigitlik öykülerini, Robin Hood'un sertüvenlerini konu alan "ballad"larla iliskilendirmektedir.² Ayni kaynakta, ortaçağda, pazaryerlerinde söylenen, güncel konulu, çoğunlukla cinayet, soygun gibi olaylari isleyen "bankellied" denilen sarkilar.³ üzerinde durulmaktadır.

Bir baska kaynakta, "ortaçağ türleri" adi altında bir kısmi anlatisal olan ve bir öyküsü bulunan sarkilardan söz edilmektedir.⁴

Ayni biçimde, ortacagda gezginci sarkicilarin ülkeden ülkeye dolastiklarindan, her ugradiklari yerden masallar, destanlar

¹**Müzik Ansiklopedisi**, Cilt 4, s.1233.

²Faruk Yener, **Müzik**, (Istanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Beyaz Köşk (Müzik Sarayı) Yayinlari, 1983), s.86.

³Faruk Yener, A.g.e., s.86.

⁴Andre Hodier, **Müzik Türleri ve Biçimleri**, (Istanbul: Iletisim Yayinlari, 1992), s.73-74-75-76-77-78-79-80-81-82.

derleyip oradan oraya tasıyarak halkın dsnsel gelismine yardımcı olduklarından söz edilmektedir."¹

Günümüzde de birçok popüler sarkinin bir öyküye dayandığı,² dolayısıyla anlatisal bir anlatıma sahip olduğu bilinmektedir.

Türkülerin de bir olay üstüne yakıldığı belirtilmektedir. Yasar zrkt, "türküyü türkü yapan 'olay'dir. 'öykü'sdr türkünün. Olayların ierigi türkünün ezgisini çağırır; ezgisi olayın yklemesini kolaylaştıracak biçimde yapılmıstır."³ diyerek türkülerdeki anlatisalligi vurgulamaktadır.

Sarki ve Türkülerin Anlatisalligi

Bir anlatının olusabilmesi içinse, birbirleriyle ardillik iliskisi içinde olan en az iki olayın (ya da edimin) yine anlatının temel ögeleri olan, kisi, uzam ve zaman ögeleriyle dile getirilmesi gerekmektedir.⁴

Bütün bunlardan yola çıkararak, sarki ve türkülerin dogusunda anlatisal özelliklere sahip oldukları, tarih içindeki evrimlerinde değisiklige uğrasalar da bazı sarki ve türkülerin bu özelliklerini yitirmedikleri, günümüzde anlatisal özelliklere sahip bazı sarki ve türkülerin bulunduğu anlasılmaktadır.

¹Faruk Yener, A.g.e. s.85-86.

²Graeme Burton, **Görünenden Fazlası, Medya Analizlerine Giriş**, eviren: Nefin Di (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995), s.126.

³Yasar zrkt, "Türkülerin Dogus ykleri", **Papirüs**, Sayı: 31, İstanbul, Eylül 1999, s.14-15.

⁴Hasan Erkek, **Oyun İçinde Anlatı**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), s.9-10-11-12-13-14-15.

Oyun içinde yer alan anlatılar, çok sik olmamakla birlikte, sarki ve türkü biçiminde de karsimiza çıkabilmektedir. Sarki ve türkü biçimindeki anlatılar, ya bütünlüklü, basi sonu belli ve oyunun ana öyküsünden bagimsiz bir sarki veya türkü ya da dogrudan oyun kisilerinin tanik olduklari, yasadiklari, geçmişlerinde yer alan olaylari anlatisal bir biçimde konu eden bir sarki veya türkü biçiminde olabilmektedir.

Anlatisal Sarki ve Türkülerin Oyun İçinde Yer Alisi ve Yerine getirdikleri Islevler

Oyun içinde anlatisal sarki ve türkülere yer veren yazarların basinda Shakespeare, Brecht, Arden, Musahipzade Celal, Vasif Öngören, Oktay Arayici, Haldun Taner, Turgut Özakman gibi, oyunlari tiyatral gösteriye çok yatkın olan, yazarlar gelmektedir.

Anlatisal sarki ve türkülerin oyunda kullanildiklari yerler, oyundaki konumlari, oyundan oyuna farklılıklar gösterebilmektedir. Oyunun olaylar örgüsü, oyun kisilerinin konumu ve kisiligi ya da oyunda yaratılmak istenen etki bu konumlandirmayi belirleyen etkenler olabilmektedir. Oyunun basinda, ortasinda ya da sonunda yer alabilmektedirler.

Bu sarkilar ve türküler bir masal, bir öykü, bir ani, bir gözlem anlatisi... olabilmektedirler. Oyun içinde yer alan sözkonusu sarki ve türküler, bu anlati türlerinden biri olarak karsimiza çıkmalarına ragmen yalnızca sarki ve türkü olmalarından dolayı farklı islevler yüklenebilmektedirler.

Oyun içinde yer alan sarki ve türkülerin önemli islevlerinden biri, içinde yer aldıkları oyunu derinleştirmeleri, anlamca

zenginleştirmeleridir. Oyunlarda yer alan, özellikle de bir öyküyü ya da bir masali konu alan sarki ve türküler, oyunun ana öyküsüyle bir kosutluk-karsitlik iliskisi içinde olabilmekte, böylece oyunu katmanlandirmakta, derinleştirmekte ve anlam açısından zenginleştirmektedirler. Böylece farkli okuma olanaklari yarattiklari gibi oyunun temasinin kanitlanmasina da katkıda bulunabilmektedirler. Bu kullanimlariyla oyunun elestirel yanini beslemede de islevli olabilmektedirler. Özellikle Bertolt Brecht'in, Oktay Arayici'nin ve Vasif Öngören'in oyunlarında yer verdikleri sarki ve türkuleri bu yönlü kullandiklari gözlenmektedir. Brecht'in özellikle **Üç Kurusluk Opera, Bay Puntila ile Usagi Matti ve Sezuan'in İyi Insani**, Arayici'nin **Nafile Dünya, Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi**, Öngören'in ise, **Asiye Nasil Kurtulur** adli oyunlarindaki sarki ve türkuler buna örnek olarak sayilabilir.

Oyun kisilerinin agzindan aktarilan sarki ve türkuler, bazen onlarin kisiliklerine isik tutmakta, gizli kalmis yanlarini aydinlatabilmektedirler. Bazen de ayni kisilerin geçmislerini dile getirmede söyledikleri sarki ve türkuler araç olarak kullanilabilmektedir. Bu kullanimlariyla, serimlemeye de katkıda bulunabilmektedirler. Brecht'in **Üç Kurusluk Opera**'sindaki "Toplariin Türküsü", Arden'in **Çavus Musgrave'in Dansi**'ndaki Attercliffe'in geçmisini konu alan sarkisi, Öngören'in **Asiye Nasil Kurtulur**'unda Asiye'nin Seniye'ye yönelik olarak söylediđi sarki, Arayici'nin, **Nafile Dünya**'sindaki "Evde Kalmis Kizin Türküsü" **Rumuz Goncagül**'deki "Hazir Yiyicinin Sarkisi", Haldun Taner'in **Kesanli Ali Destani**'inda Zilha'nin söylediđi "Neyim Eksik Sizlerden" baslikli sarkisi buna örnek olarak sayilabilir.

Sarki ve türkülerin, içinde yer aldıkları oyunlarda yerine getirdikleri bir işlev de yabancılaştırma'dır. Oyunda olup bitenleri doğallastırıp yanılısına içine giren seyirci, birden bir sarki ve türkü ile karşılaşınca oyundan bir oranda kopmakta, olup bitenlere uzak açıyla bakma olanagina kavusmaktadır. Sarki ve türkülerle sağlanan bu yabancılaştırma, seyircileri oyunu daha nesnel bir gözle seyretmeye, olup bitenleri soğukkanlı bir biçimde değerlendirmeye ve akılcil sonuçlar çıkarmaya davet etmektedir. Özellikle Brecht'in, Arden'in, Öngören'in, Arayıcı'nın oyunlarında sarki ve türküler bu işlevleriyle kullandıkları görülmektedir.

Anlatısal sarki ve türküler, içinde yer aldıkları oyunlarda buldukları konuma göre de çeşitli işlevler üstlenebilmektedirler. Oyunun başında yer aldıklarında, seyircinin sıcak karşılanmasında rol oynamakta, oyunu daha başlarken ilgi çekici kılabilirler. Finalde yer aldıklarında ise, oyunun daha etkili, yoğun ve çarpıcı bir biçimde sona ermesine katkıda bulunabilmektedirler. Yine buldukları konuma göre, merak uyandırma, düğüm atma ya da atılmış olan bir düğümü çözme konularında da kullanıldıkları görülmektedir. Özellikle Brecht'in, Arayıcı'nın, Özakman'ın oyunlarında sarki ve türküler bu işlevleriyle de kullandıkları gözlenmektedir.

Sözkonusu sarki ve türküler, aynı oyun içinde yer alan öteki anlatısal sarki ve türkülerle birlikte, oyunda, dramatik anlatım / anlatısal sarkili-türkülü anlatım / dramatik anlatım / anlatısal sarkili-türkülü anlatım / dramatik anlatım / anlatısal sarkili-türkülü anlatım / dramatik anlatım biçiminde bir yapının oluşmasına

katkida bulunmakta, olusan bu yapı, oyunun daha akici bir biçimde ve daha çok tat alınarak seyredilmesini sağlamaktadır.

Oyun içinde degerlendirdigimiz sarki ve türküler, atmosfer yaratmada da kullanılmakta, bu kullanimlariyla oyunu etkili kilabilmektedirler. Oyunun gereklerine göre, komik, duygusal, absürd ya da trajik bir atmosfer yaratmada sarki ve türkölere basvurulduğu ve bunda basarili olundugu anlasılmaktadır. Özakman'ın **Bir Sehnaz Oyun**, Arayıcı'nın **Rumuz Goncagül**, Müshapzade Celal'in **Gül ve Gönül** adli oyunları buna örnek olarak sayılabilir.

Oyun için yer alanı anlatısal sarki ve türkölere, bu sayılan işlevlerinin yanında (ya da bu işlevler gözetilmeksizin) eğlendirici yanlariyla da oyun içinde degerlendirilebilmektedirler. Estetik işlev diyebileceğimiz bu işlevleriyle sarki ve türkölere, yalnızca sarki ve türkölere olmalarından dolayı, müziğin ve şiirsel sözlerin etkisiyle seyircilerin ilgisini çekmekte, onlara zevk vermektedirler. Sahip oldukları bu etki gücüyle seyircileri oyundan daha çok tat almalarına ve eğlenmelerine katkıda bulunabilmektedirler.

Sonuç

Sonuç olarak, oyun içinde anlatılar bazen sarki ve türkölere olarak da karsımıza çıkabilmektedirler. Yerli yerinde ve ustalıkla kullanıldıklarında, içinde yer aldıkları oyunların teknik, estetik ve idelolojik olarak daha yetkin ve daha etkili olmalarına katkıda buldukları görölmektedir. Bu nedenle dramaturjik degerlendirmelerde, oyunların, içlerinde yer alan sarki ve türkölere de degerlendirilmeleri gereği ortaya çıkmaktadır. Yeni yazılacak oyunlarda ise, ustalıkla yer verildiğinde sarki ve türkölere hala

islevli olabilecegi, tiyatro sanatina katkıda bulunmayı sürdürebilecegi sonucu çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arayıcı, Oktay, **Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi**, 1.B., MitoşBoyut Yayınları, İstanbul, 1992.
- , **Nafile Dünya**, 1.B., MitoşBoyut Yayınları, İstanbul, 1992.
- , **Rumuz Goncağül**, 1.B., MitoşBoyut Yayınları, İstanbul, 1992.
- Arden, John, **Çavuş Musgrave'in Dansı**, çeviren:Aziz çalışlar, 1.B., Can Yayınları, 1991.
- Brecht, Brecht, **Bay Puntilla ile Usagi Matti**, çeviren: Adalet Cimcoz, 1.B., İzlem Yayınları.
- , **Üç Kuruluş Opera**, çeviren:Yücel Erten, 1.B., Boyut Yayınevi, İstanbul, 1992.
- , **Sezuan'in İyi İnsanı**, çeviren: Adalet Cimcoz, 1.B., İzlem Yayınları.
- Burton, Graeme, **Görünenden Fazlası, Medya Analizlerine Giriş**, çeviren: Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Celal, Müsahipzade, **Gül ve Gönül**, 1.B., Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1936.
- Erkek, Hasan, **Oyun İçinde Anlatı**, 1.B., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Hodier, Andre, **Müzik Türleri ve Biçimleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Öngören, Vasif, **Asiye Nasıl Kurtulur**, 1.B., MitoşBoyut Yayınları, İstanbul, 1991.
- Müzik Ansiklopedisi Cilt 4** Hazırlayan: Ahmet Say, Baskent Yayınevi-Sanem Matbaası, Ankara, 1985.
- Özakman, Turgut, **Bir Sehnaz Oyun**, 1.B., Boyut Yayınları, İstanbul, 1992.
- Papirüs**, sayı: 31, İstanbul, Eylül 1999.
- Sözer, Vural, **Müzik, Ansiklopedik Sözlük**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Taner, Haldun, **Kesanlı Ali Destanı**, 5.B., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Yener, Faruk, **Müzik**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Beyaz Köşk (Müzik Sarayı) Yayınları, İstanbul, 1983.